

KOLOSVÁRY BÁLINT: A MAGYAR JOGTUDOMÁNY

magyar jogtudomány művelési szintje az egyetemes jogtudomány mai fejlettségi fokának minden ágazatában megfelel. Hogy gazdagsága viszont a nyugati népek irodalmának szinte beláthatatlan terjedelmét el nem érhet és nem érheti, annak magyarázata a szűk határok közé visszaszorított, alig nyolcmilliónyi nemzet számbeli kicsinségében, nyelvének elszigeteltségében és a magyar jogtudomány aránylag késői kifejlődésében önként adódik.

Ennek a fejlődésnek menete egyébként szintén egyező azzal a folyamattal, melyet bármely nemzet jogtudományának kialakulásánál nyomon kísérhetünk. Kiinduló pontja az immár többféle forrásból fakadó s ezért a bizonytalanság állapotába jutott élő jog megrögzítésére, összeírására irányuló közszükségletnek kielégítésében, illetőleg az ez iránti törekvésekben keresendő. S az a gyűjtő munkásság, mely napjainkban is épp *úgy*, mint a jogtudomány megelőző fejlődési fázisaiban a tudományos vizsgálódások anyagának előkészítését és megkönnyítését szolgálhatja csupán: a kezdet kezdetén egymagában kimerítette a joggal foglalkozók érdeklődésének és tevékenységének egész tárgyi körét.

A gyűjtő, összeíró és rögzítő „jogtudomány” a továbbhaladás természetes rendje szerint, az összehordott joganyag glosszálásával, magyarázatával és altercatióinak kiegyenlítésével jut el mindenütt a fejlődésnek ahhoz a magasabb lépcsőjéhez, holott a rendszerbefoglalás első, kezdetlegesebb

kísérletei is már jelentkeznek s ezzel megnyílik az a tág perspektíva, mely az anyag különböző módszerek szerinti és alapelvek alapján csoportosított tárgyalását teszi a tudományos tevékenység feladatává és végcéljává. A szisztematizálás napjaink jogtudományának is legjellegzetesebb vonása, de sokat mélyült és gazdagodott a természettudományok hatása alatt azzal, hogy a jogéleti jelenségek összefüggéseinek szintézisének túl a vizsgálat anyagának tüzetes analizálása és a legkisebb részletek alkotó elemeikre való szétbontása által az emberiség egyetemes érdekeit szolgáló kutató munkássággá nemesbbedett.

Ha a magyar jogtudomány történelmére futólagosan visszapillantunk: az előbb jelzett fejlődési fokozatokat abban szintén megállapíthatjuk. Nálunk a XV. és XVI-ik évszázadok jogbizonytalansága adta meg az első lökéseket a joggal való behatóbb foglalkozásra s az ezirányú törekvések eredményeként a kezdetleges „jogtudomány” legelső tanúságai, a későbbi „Corpus juris Hungarici” magvát alkotó, s addig szétszórta lévő országos végzemények gyűjteményeiben állanak előttünk.

Messze felülmúlta azonban ezeknek a törvénygyűjteményeknek jelentőségét a magyar jogtudományának az a korszakot jelző produktuma, mely *Werböczy István* 1514. évi „*Hármaskönyv*”-ben (Opus Tripartitum juris consuetudinarii inclyti Regni Hungáriáé) üstökösként jelenik meg a magyar tudományosság egén s még ma is éreztetve hatását, hosszú évszázadok jogfejlődésének és jogtudományának vetette meg az alapját. *Werböczy Hármaskönyve* egyrészt a rögzítő, konzerváló tudomány képviselője, mert túlnyomó részében az élő, – a szokásos jogot foglalja össze s ekként kora nemzeti kultúrájának legtöbbet mutató tükre, – másrészt azonban rendszeres munka is, amely a kommentátor feladatait meghaladva a hazai jognak egyúttal szisztematikus feldolgozását is nyújtja. Szerzője római és kánonjogi nagy felkészültségének tudható be, hogy a *Hármaskönyv*, mely egyébként a bevezető rész* általános tanaitól eltekintve, a tiszta magyar jogot tartalmazza: a középkori európai jogkönyvirodalom egyik legértékesebb termékéül számít, s abszolút becsén mit sem változtat az, hogy a római jogéval azonos általános jogtételek egyikét-másikat valószínűen a korában közkézen forgó „Summák” valamelyikéből meríthette.*)

A *Hármaskönyvet* és halhatatlan szerzőjét illeti a dicsőség, hogy művével a magyar jog önállóságát és függetlenségét a római joggal szemben nemzete számára biztosította s a benne kodifikált magyar intézményvilággal megteremtette azt az örökös jogérzelmi központot, mely a nemzetben a gondolkodás egységét, homogenitását az évszázados politikai küzdelmek és nemzeti katasztrófák során fenntartotta.

*) Lásd idevonatkozóan *Illés József* fejtegetéseit. („Bev. a magyar jog történetébe” című m. Bpest, 1910. 149 és köv. 1.)

A magyar jogtudomány Werbőczy után hosszú ideig kizárólag a Hármaskönyv körül élte ki világát. Munkásai a Hármaskönyv magyarázására, kivonatolására és a legkülönbözőbb formájú feldolgozására szorítkoznak. A megjelent művek száma elég nagy; messze kiemelkedik azonban közülök *Szegedi Jánosnak*, a tudós jezsuitának itt is megemlíthető két munkája: a „Tyrocinium” és a „Werbőczyus illustratus”; mindkét mű a XIX. század elejéig érő több kiadásban látott napvilágot.

A XVII. századtól kezdve azonban elég sűrű egymásutánban jelennek meg a rendszeres munkák is, bizonyosságául annak, hogy a Hármaskönyv termékenyítő hatása a szépirodalom után legmagyarabb irodalomnak, a magyar jogtudománynak terén is érvényesült. Közéletünknek minden vonatkozásában és így a magyar jogtudományban is, új korszakot, fordulópontot jelent a XIX. század közepe, közelebről pedig az 1861-ik esztendő. A Hármaskönyv intenzív hatását az ezt az időpontot megelőző tudományosság jellegzetes bélyegként viseli magán.

Sajnos nincs rá mód és alkalom, hogy a fent körülhatárolt időszak jogtudományi irodalmáról kimerítő és teljes áttekintést adhassunk. Egy pár név és egy pár chronológiai adat jelezze tehát csupán egyfelől a folyton előrehaladó fejlődést, – másfelől a tudományos színvonal előkelő fokát.

A közjog terén *Artnér* „De regno Hungariae” (1624) és *Schödel* „Disquisitio hist, polit, de Regno Hung.” (1629) című művein kezdve *Lochner*, *Jony*, *Grossing*, *ürményi* (Jus publ. regni Hungáriáé), *Beöthy* (1846), *Cziráky* (1851) és *Virozsil* (1854) nevei említendők, míg a *civilistikában* a tudományos termelésnek gazdagságát a következő adatok igazolhatják: *Otrokocsi Ferenc* „Brève specimen in jurisprudentiam metho'dicam” (1619); *Decius Barovius* „Syntagma institutionum” stb. (1593). *Kitonich de Kosztavicza* „Directio methodus processus judiciarii” (1618), továbbá *Repczeli László* (1742), *Husztly András* (1742); *Husztly István* („Jurisprudent practica 1745); *Fleischhacker*, *Kövy Sándor*, *Georch Illés*, *Kelemen Imre*, *Szlemenics Pál*, *Frank Ignác* (Principia juris civilis Hung. 1819 és utóbb magyarul is 1845); *Jung*, *Markovics*, *Fogarassy János*, *Sósmezei Vajda László*, *Dósa Elek* (Erdélyhoni jogtudomány), *Liblyói Schuller Frigyes* stb. Nem egy a fenti írók közül büntetőjoggal is foglalkozott (pl. *Husztly István*, művének III. kötetében); csak büntetőjogi írók ellenben a következők: *Gochetz Gábor* (Systema praxis criminalis 1746), *Bodó Mátyás* (Jurisprudentia criminalis etc. 1751); *Szlemenics* (Elementa juris criminalis Hung. 1817), továbbá *Vuchetich M.* (1819), *Fabriczy S.* (1819) és a XIX. század első felének monografistái. úgy közjogunk, mint magánjogunk par excellence történeti jogok lévén, a jogtörténet művelése a tételes köz- és magánjog művelésével egybeesett; a másik és szintén jogtörténetileg művelt tudományágnak, az *egyházjognak* ellenben, úgy katolikus, mint protestáns rész-

ről megvoltak önálló képviselői. Így: *Lakits György* (1775), *Urbanetz* (1814), *Brezanóczy Ádám* (1817), *Udvardy János* (1843), *Porubszky József* (1853) katolikus egyházi írók és *Gönczy* (1591), a híres *Bod Péter* (1757 és 1763), *Heyser*, *Benkő*, *Salamon*, *Révész* és *Teutsch* protestáns egyházi írók. A *bölcséleti jogtudomány* terén *Wolff* rendszere szellemében a természetjogot művelték: *Lakits György*, *Brezanóczy Á.*, *Füő János*, továbbá *Dienes Samu*, *Újfalussy J.*, *Szilágyi János*, *Sziebenliszt*, *Bánó István* és *Albélyi Nándor*. (Praecognita philos, juris. 1831).

Az 1848, illetőleg az 1861-ik esztendővel lezáruló múlt a magyar jogtudományt az írók által majdnem kizárólagosan használt latin nyelv révén az egyetemes jogtudomány számára hozzáférhetőbbé tette. A nemzeti életnek az a nagy renaissance-a azonban, melyet az alkotmányosság visszaállítása (előbb 1861, majd 1867) és Magyarországnak modern parlamenti állammá való átalakulása hozott magával: a jogtudományra is elevenítőleg hatott és elsősorban magyarrá téve azt nyelvében is, – bár egyfelől példátlan fellendülésre vezetett, másfelől a külföld értékelésének lehetősége elől nemzeti tudományosságunkat ebben a vonatkozásban is meglehetősen elvonta.

Innen van az, hogy míg a nyugati tudományosság és annak minden új iránya a maga jótékony, termékenyítő hatását minálunk akadályok nélkül éreztetheti és a magyar írók kutató munkásságának eképpen hatalmas tényezője: addig a kölcsönhatás elől a külföld jobbadán el van zárva, sőt nemzeti tudományosságunk egyik-másik ágzatának eredményei és helyzete felől nem kis mértékben tájékozatlan.

A magyar jogtudományra a mondottak talán leginkább állanak. Ez szolgáljon indokául annak, ha a kifejezetten jogi stúdiumok, valamint a jogbölcséleti tudományok művelésének jelenlegi állapotát egynéhány általános vonással jellemezni óhajtanok.

A jog- és állambölcsészet az alkotmányos aera utáni irodalomban a korábbi természet- és észjogi iskolától nagyjában emancipálta magát. Egy-egy munkában ugyan visszajár még a múlt, mint pl. *Pauler Tivadar*, *öreg János*, *Werner Rezső* (Schilling természetjogának átdolgozója) és *Esterházy Sándor* műveiben, hovatovább azonban általánosabbá vált a szociológiai irányzat, melynek hazai irodalmunkban voltaképi szellemi vezéréül *Pulszky Ágostot* kell tekintenünk. Iskolája azonban mihamar a túlzó racionalizmus egyoldalúságaiba sodródott ei s *Pikler Gyula*, *Somló Bódog*, *Jászt Oszkár* és egy egész tömeg jelentéktlenebb író tevékenységében a spencerianizmus szélsőséges képviselői voltak a jog- és állambölcséleti gondolkodásnak jóidéig való hangadói. E divatszzerűvé vált áramlattal szemben az idealisztikus felfogást nagy és termékenyítő erővel képviselte a politika tudományának két nagyszabású és világméretű szerinti is messze kimagasló művelője *Concha Győző* és *Kuncz Ignác*, kik-

nek „Politika”, illetőleg „A nemzetállam” című alapvető művei az egyetem jogtudomány legértékesebb alkotásai közé sorozhatók. A nyomukban kelt tudományos iskola készítette elő és közvetítette a túlzó pozitívizmustól való lassú visszahajlási és ma már az a jog- és állambölcseleti irányzat, mely a XIX. század végén és a XX. század legelején uralkodónak volt mondható: háttérbe szorult. Tanúsítja ezt magának a korábbi irányzat egyik vezető képviselőjének, *Somló Bódog*nak a kanti filozófiára támaszkodó nagy munkája a „Juristische Grundlehre” (I. kiad. 1917), továbbá *Moór Gyulának*, *Horváth Barnának* jogfilozófiai munkássága s a szorosán vett állambölcselet, illetőleg politika terén *Balogh Arthur*, *Szandtner Pál*, *Réz Mihály* és *Thegze Gyula* művei.

Az egyes tételes jogtudományok művelése a jogbölcseleti vizsgálódások aránylag kisebb extenzitásával szemben, a múlt század hatvanas éveitől kezdve, hatalmas fejlődésről és gazdagságról tesz bizonyosságot. Különösen két körülmény hatott közre arra, hogy a magyar tételes jogi tudományos munkásság oly nagy mértékben és meglepő gyorsasággal kibontakozhassék. Az egyik az alkotmányos élet 1867-iki végleges visszatérével járó s a nemzeti szellem érvényesülését kereső történeti irányzatnak praedominanciája, azaz a jogintézményeknek a történeti fejlődés szempontjain keresztül való általánossá vált szemléleti módja, – a másik, az előbbivel parallel megindult kodifikatórius törekvéseknek következményeképpen, a dogmatizmus szükségességének és a jogpolitikai feladatok fontosságának előtérbenyomulása.

A közjog terén elmondható, hogy itt a jogtörténeti irányzat nemcsak a rendszeres munkákban, hanem az analitikus természetű részletfeldolgozások, monográfiák tekintetében is mind máig túlnyomó. Következik ez abból a szoros kapcsolatból is, mely a jogtörténeti és közjogi írók tevékenysége között félreismerhetetlenül fennáll. *Wenzel Gusztáv*, *Krainer Imre*, *Hajnik Imre*, *Kolosváry Sándor* és *Óváry Kelemen*, újabban *Kérészy Zoltán*, *Illés József*, *Zsindely István*, *Király János*, *Timon Ákos*, *Kosutány Ignác*, *Erekly István* és *Schiller Bódog* jogtörténeti munkássága adja meg a háttérét azoknak a „tételes jogi” közjogászoknak tudományos működéséhez, kik közül, mint jelentőség szerint leginkább kiemelkedőket *Lechner Ágostot*, *Nagy Ernőt*, *Kmety Károlyt*, *Polner Ödönt*, *Ferdinándy Gézá*t, *Réz Mihályt* és *Tomcsányi Móricot* lehet kiemelniük.

A többi és nem „magyar” jogi történelmi jellegű stúdiumok művelői közül *Hoffmann Pál* és a kitűnő pedagógus *Vécsey Tamás*, valamint *Helle Károly* római jogászokat, s egészen eredeti, élesen rajzolódó tudományos egyéniségével *Farkas Lajost* kell elszigetelten álló „Római jog története” című művével megemlítenünk. Utóbbinak tanítványai közül a főleg a külföld számára dolgozó *Meltzl Balambér* sajnos már elhallgatott; – ami pedig pandektistáinkat illeti, *Biermann Mihály*, majd *Kiss Mór*

és a sokoldalú *Szászy-Schwarz Gusztáv* azok, akiknek munkássága mélyen szántó barázdát jelöl a magyar jogtudomány irodalmában. A római jog legújabb hajtása, a papyrológia *Schwarz Bertalanban* kapott méltó képviselőt.

A másik történelmi anyagjog, az *egyházjog* terén *Kőnek Sándor*, utána *Szeregy József*, *Kováts Gyula*, *Kérészy Zoltán*, *Reiner János* és *Bochhor Mihály*, valamint erősen egyéni álláspontjánál fogva *Kosutány Ignác* emelkednek ki, – a protestáns egyházjog művelői között pedig *Kováts Albert*, *Kolosváry Sándor*, *Mikler Károly* és *Szentpéteri Kun Béla*.

A mai és a közel tegnapi magyar jogtudomány leggazdagabb területe azonban a *civistika*, melynek intenzív művelésére egyfelől az 1867 óta szünet nélkül folyó kodifikacionális munka s másfelől az igen erősen érvényesülő konzervatív történelmi irányzat, nemkülönben a magánjog folyton fluktuáló szokásjogi állapota egyaránt közrehatottak. Rendszeres munkák, monografikus feldolgozások, jogpolitikai művek hosszú sora s klasszikus értékű analitikus értekezések jelzik azt a nagyon élénk érdeklődést, mely a jogrendszernek ezt az ágazatát az elmúlt évtizedeken át állandóan körülvette s csak közvetlenül a háború alatt és a háború hatásaként szorult vissza az égetővé vált pénzügyi, közgazdasági és nemzetközi jogi problémák körüli tudományos vizsgálódások előtt.

A magánjog rendszeres feldolgozói közül *Wenzel Gusztávon* kezdve *Ökröss Bálint*, *Suhajda János*, *Kallós*, *Herczegh Mihály* és *Putz* (német nyelven írt) műveit emeljük ki. Mindenikük az országbírói értekezlet jelölte átmeneti jognak adja tükörképét, – míg az utánuk következő *Zlinszky Imre* nyolc kiadásban megjelent Magyar Magánjoga a már modernizálódott és rohamosan fejlődött újabb magánjognak standard munkája. A most mondottakon kívül szintén a történelmi iskola nyomdokain halad *Kolosváry Bálint* rendszeres magánjogi műve, míg a nagy terjedelmű és *Fodor Ármin* szerkesztésében megjelent ötkötetes Magánjog, valamint *Tóth Lajos* és *Almási Antal* németnyelvű műve már egészen dogmatikus jellegű, a *Raffay Ferenc-féle* magánjog pedig elsősorban gyakorlati szempontokat követő, egyébként szintén rendszeres feldolgozás. A számos kisebb és rendszerben feldolgozott magánjogi művek közül *Szladits Károly* „A magánjog vázlata” című műve emelkedik ki.

Anyaggyűjteményt rendszerszerű csoportosításban a *Márkus Dezső*-féle háromkötetes Magánjog, újabban pedig *Staud Lajos* és *Vadász Lajos* könyvei adnak. A magánjogi monografikus irodalom szinte áttekinthetetlen. Egyébről tehát alig lehet szó, mint a részletmunkában elől járó írók egynéhányának kiemeléséről. E részt elsősorban *Grosschmid Béni* (előbb *Zsögöd Benő*) nevét kell megemlítenünk, kinek mélyreható és eredeti kutatásai különösen a kötelmi jogok intézményei terén, páratlan ér-

tékü s egész tudományos iskola kialakulását maguk után vonó alkotások. Analitikusaink között legelső helyen áll s kritikai művei, melyekkel a kodifikáció időnként felmerült produktumait ellenőrizte, a hasonló irányú művek klasszikus példáiként állhatnak a jövő előtt. A hírneves Ungerre valló szellemességgel ugyancsak a kritikai és jogdogmatikai irány kiváló képviselője volt a korán elhunyt *Szászy-Schwarz Gusztáv*, míg előzői közül, a nemzeti jogfejlődés álláspontjának legélesebb ellenzőjét, a nagytehetségű *Dell' Adami Rezsőt* említhetjük.

Monografistáink közül mindössze egy pár név álljon itt, annak jelzésül, hogy magánjogi irodalmunk ezen a téren különösen gazdag: *Kern Tivadar*, *Szladits Károly* (öröklési jog); *Katona Mór*, *Lányi Bertalan*, *Imling Konrád*, *Menyháth Gáspár*, *Sághy Gyula*, *Szászy-Schwarz*, *Almást Antal*, *Kiss Mór*, *Kiss Albert* (dologi és kötelmi jog); *Jancsó György*, *Sipőcz László*, *Kolosváry Bálint*, *Sztehló Kornél*, *Raffay Ferenc* (házassági, személyi és vagyoni jog); *Meszlény Artúr* (jogpolitika) stb.

A magánjog leánystúdiuma, a *kereskedelmi és váltójog* területén az anya joghoz simulóan, hasonlóképp magas, tudományos színvonal jellemzi irodalmunkat. A kereskedelmi és váltójogi kódex előkészítése, megalkotása, majd dogmatikus feldolgozása s legújabbban a szükségessé vált reform: e tudományág intenzív működésének bőséges anyagot adott. Rendszeres kereskedelmi, illetőleg váltójogi munkákat *Apáthy István*, *Nagy Ferenc*, *Plósz Sándor*, *Neumann Ármin*, *Klupathy Antal* és *Kuncz Ödön* írtak; a jogterület nagyszámú monografistái közül *Baumgarten Nándor*, *Lévy Béla*, *Helle Károly*, *Kuncz Ö.* stb. említendők.

A *polgári törvénykezési jog* a maga számára, *Plósz Sándor* személyében az európai egyetemes jogtudomány egyik legkiválóbb szellemét kötötte le – még pedig egy fáradhatatlan munkában eltöltött hosszú életemen át. Nemcsak műveivel, hanem mint igazságügyminiszter, törvényhozói munkásságával is hazai jogtudományunkban örökéletű nevet vívott ki magának. A ma még világszerte legmodernebb polgári perrendtartási kódex – az 1911:1. t.-c. – az ő alkotása. Kiváló művelője volt ugyan ezen tudományszaknak a nagyérdemű *Magyary Géza* s mellette az erősen elméleti irányú *Tóth Károly*. Mindketten rendszeres és nagyértékű munkáknak megalkotói. Erős gyakorlati érzékével kitűnő művelője volt a perjognak *Jancsó György*, kinek részben posthumus munkáját *Biró Balázs* és *Meszlény Artúr* adták, illetőleg egészítették ki. Maguk is a perjog szorgalmas művelői. Ugyancsak gyakorlati irányban dolgozik nagy és eredményes szorgalommal *Bacsó Jenő*. A perjog története viszont *Winkler Jánosban* talált érdemes művelőre.

A perjogéhoz sokban hasonló helyzete van a magyar *büntetőjogi* irodalomnak. Itt is a sikeresen megoldott és *Csemegi Károly* nevéhez fűződő büntetőkódex az a központ, mely a dogmatikus irányú feldolgozások-

nak és rendszereknek kiindulópontját és alapját vetette meg, A bűnvádi eljárás 1896. évre eső kodifikációja viszont a büntető törvénykezési jog művelésére volt termékenyítő hatással. Mindkét irányban a kiváló jogászok egész sora tevékenykedett azon, hogy büntetőjogi tudományosságunk az egyetemes jogtudományban méltóan képviseltessék. *Schnierer Aladár, Wlassics Gyula, Balogh Jenő, Lukáts Adolf, Doleschall Alfréd, Finkey Ferenc, Angyal Pál, Vargha Ferenc*, a vezető és irányt, részben pedig kialakult iskolákat jelentő nevek s hozzájuk az írók, monografisták, az anyaggyűjtők és kommentálok egész gárdája csatlakozik. A büntető kódex napjainkban már aktuálissá vált reformja a dogmatikus irányzatú tudományművelés mellett önkéntérthetőleg a *jogpolitikai* irányt is az érdeklődés körébe vonta; ebben a vonatkozásban a kriminálszociológia, a kriminálanthropológia és a kriminálstatisztika terén utalhatunk értékes és maradandó becsű kutatásokra.

A *közigazgatási jog* s a belőle elágazott *pénzügyi jog* részben kodifikált, részben kodifikálatlan voltára tekintettel, s azon az okon is, hogy a háború után felvetődött új problémák a közfigyelmet fokozottan fordították a jogéletnek ezekre a vonatkozásaira: az idevágó irodalom kevesebb megállapodottságot mutat, mint azt a fentebb tárgyalt egyéb tudományágaknál megállapíthattuk.

A jogpolitikai irányú vagy a merőben csak tételes, ismeretközlő, valamint a gyűjtő és kommentáló munkásság mennyiség szempontjából ugyan gazdag és egyben változatos termelésre mutat, de az egész és még ki nem forrott anyagnak rendszeres, kimerítő feldolgozása az egyes kérdések monografikus feldolgozásával szemben meglehetősen háttérbe szorult. A két tudományág régebbi és tisztán tételes feldolgozásai közül *Kmety Károly*, a történelmi alapon, de egyúttal dogmatikus kutatással is dolgozó írók közül pedig főleg *Ereky István, Tomcsányi Móric* és *Boér Elek* emelendők ki.

Hatalmas lendülettel és sokatígérő jelenségek között indult meg végül a magyar jogtudománynak mindenestre legfiatalabb hajtása: a *nemzetközi jog*, melynek napról-napra tágabbá váló horizontját egy új generáció számos és értékes képviselője kutatja és tölti be komoly, öntudatos munkásságával. Magyarország sajátos helyzeténél fogva a tudományos érdeklődés homlokterében leginkább a nemzetközi jognak a kisebbségi jogokat és a döntőbíráskodást érintő része áll. Előbbi vonatkozásban *Búza László*, utóbbiban *Magyary Géza* az, kiknek tudományos tevékenysége leginkább kiemelkedik. Megemlítendő azonban, hogy nagy szolgálatot tettek úgy az új nemzetközi jog népszerűsítése és az iránta való annyira szükséges általános érdeklődés felkeltésére azok is, akik bár rövidebb, de összefoglaló és rendszerben kidolgozott tankönyvekkel, illetőleg kompendiumokkal és részletkérdésekre vonatkozó munkálataikkal

a jogtudománynak ezt a megújulásban és átalakulásban lévő ágazatát és annak jövő kifejlődését – nálunk – előkészítették.

E sorok keretében a magyar jogtudomány mai állapotáról részletekbemenő tájékozást magától érthetően, nyújtani nem lehet. Az elmondottak azonban bizonyosságot szolgáltathatnak arra, hogy nemzetünk azt a feladatot, mely a nyugati nagy népek és országok családjában az emberiség közös munkájából reá hárul: ezeréves múltjának megfelelően és méltóan tudta és tudja betölteni.

